

ارزیابی پایداری اجتماعی ذهنی در میان شهروندان سکونتگاه غیررسمی حصار امام شهر همدان^۱

احد مومن پورعلی‌آباد- دانش آموخته کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران
کیانوش ذاکر حقیقی* - دانشیار گروه شهرسازی، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۶/۳۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۱۰/۱۱

چکیده

نواحی شهری به عنوان مراکز اصلی رشد اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در هر کشور با چالش‌های مهمی در زمینه‌های تخریب محیطی، محرومیت اجتماعی، ناامنی، بیکاری، کمبود مسکن، ترافیک و حاشیه‌نشینی روبرو هستند. بیشتر این کلان‌شهرها شاهد پدیده سکونتگاه‌های غیررسمی هستند که معلول فقر در هر کشور می‌باشد. پژوهش حاضر با هدف ارزیابی پایداری اجتماعی سکونتگاه‌های غیررسمی حصار امام خمینی شهر همدان، با توجه به ادراک ساکنان آن‌ها، انجام پذیرفته است. روش مطالعه، توصیفی تحلیلی می‌باشد. و با مشاهده و مطالعه اسنادی در باب موضوع مورد پژوهش، از ابزار اندازه‌گیری پرسش‌نامه برای گردآوری اطلاعات تعداد ۳۸۴ نفر به صورت تصادفی، و همچنین از مدل‌های معادلات ساختاری برای ارزیابی روابط میان متغیرها و تحلیل پرسش‌نامه‌ها استفاده شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند مؤلفه "آموزش"، "بهداشت" و "کیفیت زندگی" دارای میزان پایداری اجتماعی بیشتری از نظر ساکنان هستند. همچنین حذف مؤلفه مشارکت، نشان می‌دهد که محدوده مورد بررسی نیازمند اقدامات مختلف در جهت توانمندسازی شهروندان به منظور استفاده از ظرفیت‌های موجود در محدوده در جهت ارتقا وضعیت این سکونتگاه است.

واژگان کلیدی: ارزیابی پایداری اجتماعی، سکونتگاه‌های غیررسمی، مدل معادلات ساختاری، حصار امام خمینی، شهر همدان

نحوه استناد به مقاله:

مومن پور علی‌آباد، احد، ذاکر حقیقی، کیانوش. (۱۳۹۷). ارزیابی پایداری اجتماعی در میان شهروندان سکونتگاه غیررسمی حصار امام شهر همدان مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۱۳(۳)، ۶۷۹-۶۹۶.
http://jshsp.iaurasht.ac.ir/article_545184.html

۱. این مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد شهرسازی گرایش برنامه‌ریزی شهری با عنوان "ارتقاء پایداری اجتماعی در سکونتگاه‌های غیررسمی (نمونه موردی: حصار امام شهر همدان)" نوشته احد مومن پورعلی‌آباد به راهنمایی دکتر کیانوش ذاکر حقیقی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان است.

مقدمه

اسکان‌غیررسمی یکی از نمودهای بارز فقر شهری است که در درون یا مجاورت شهرها به شکلی خودرو و سطح نازلی از کمیت و کیفیت زندگی شکل می‌گیرد (Harvey, 2000: 72). شکل جدید حاشیه‌نشینی که به دنبال انقلاب صنعتی پا به عرصه ظهور گذاشت، به پدیده‌ای کم و بیش فراگیر و جهانی تبدیل شده است (Naghdi, 2007:1). حاشیه‌نشینی در ایران پیش از انقلاب اسلامی از دهه‌های ۲۰ و ۳۰ آغاز شد. رشد شتابان جمعیت و تحولات ساختاری در نظام اقتصادی روستایی ایران در بعد از سال‌های ۱۳۴۵، سبب شد تا شهرها به عنوان مقصد مهاجرت‌های مناطق روستایی کشور گردند (Pouraghayi, 2004:46). نحوه زندگی در اسکان‌های غیررسمی، بسیار با استانداردهای زندگی شهری تفاوت دارد. کیفیت زندگی در این مناطق نیز پایین‌تر از استاندارد بوده و محله‌های ناپایدار به شمار می‌روند. توسعه پایدار به عنوان توسعه که ترکیبی از نیازهای در حال حاضر بدون به خطر انداختن ظرفیت نسل‌های آینده برای برآوردن نیازهای خود را دارد (Gabriela Anghel et al, 2014: 45)، شامل مؤلفه‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی است (Abu Bakar, 2013: 486). در واقع یکی از مقادیر اولویت تمدن جدید، مفهوم توسعه پایدار است (Gabitov et al, 2014: 45). از طرفی، پایداری اجتماعی به معنای ارتقای کیفیت زندگی و توسعه منابع انسانی و در نهایت خودتوانی اجتماعات محلی است (Pourtaheri and et al, 2009: 28). با توجه به اینکه مفاهیم موجود در پایداری اجتماعی به شرایط و ویژگی‌های خاص هر محل وابسته است، اجرای اهداف پایداری اجتماعی در مکان‌های گوناگون، متفاوت است (Ismailis, 2011: 24). شهرهمدان نیز به نحو گسترده‌ای با معضل اسکان‌غیررسمی مواجه است. مناطق حاشیه‌ای به صورت کمربندی از شمال‌غربی تا جنوب‌شرقی شهر را در بر گرفته است (Naghdi, 2006: 217). یکی از این مناطق محله حصار امام‌خمینی (ره) است که به نظر می‌رسد دارای استانداردها و پایداری اجتماعی در سطح نازلی است. پژوهش حاضر در نظر دارد با استفاده از جمع‌آوری متغیرهای اثرگذار بر پایداری اجتماعی و این که چه عواملی منجر به پایداری اجتماعی در محل‌های مورد مطالعه می‌شود، همچنین با توجه به میزان رضایت مردم از محیط زندگی خود، میزان پایداری اجتماعی در نمونه موردی انتخاب شده را مورد سنجش قرار دهد.

در باب پیشینه تحقیق باید گفت، ریشه‌های نگرش «توسعه پایدار» به نارضایتی از نتایج توسعه و رشد اجتماعی-اقتصادی در شهرها از منظر بوم‌شناسی بازمی‌گردد. بعد از انتشار گزارش آینده مشترک ما (۱۹۸۷ میلادی)، تحقیقات زیادی در زمینه توسعه پایدار صورت پذیرفت (valance, 2011: 344). اما بُعد پایداری اجتماعی مانند دو بُعد دیگر توسعه پایدار به وضوح تعریف نگردید (Woodcraft, 2012: 29). به طوری که اکثر محققان همانند وودکرافت^۱ بر این باورند هنوز تعریف قطعی از آن وجود ندارد (Ghahramanpouri, 2013:187). در سال ۲۰۱۱ میلادی تیم تعریف توسعه، از پایداری اجتماعی تعریفی را ارائه نمود با این مضمون که توسعه پایدار اجتماعی عاملی است که به کیفیت زندگی مردم در حال و آینده می‌پردازد (Woodcraft, 2012: 29). پژوهش قهرمانپوری و همکارانشان در مقاله روند توسعه پایدار اجتماعی شهری در متون تحقیق در دانشگاه مالزی نشان داد که جنبه‌های مختلف مقوله پایداری شامل عدالت اجتماعی، رضایت از نیازهای انسان، رفاه و کیفیت زندگی، تعامل اجتماعی، حس اجتماعی و حس مکان می‌باشد (Ghahramanpouri, 2013: 188). نوریان نیز در مقاله تعیین معیارها و شاخص‌های پایداری در محله مسکونی، معیارهای توسعه پایدار اجتماعی را شامل: هویت، سرزندگی، تعلق خاطر و امنیت می‌داند (Nourian & Abdollahi Sabet, 1999: 49). کاستیلو و همکارانش در سال ۲۰۰۷ اعلام داشتند پایداری اجتماعی می‌تواند به عنوان تضمین رفاه نسل‌های فعلی و آینده تعریف گردد. ترجمان اشاره می‌کند سه بُعد اجتماعی توسعه پایدار شامل: کاهش فقر، سرمایه‌گذاری اجتماعی، امنیت و مراقبت است که مؤلفه کاهش فقر به عنوان مهم‌ترین هدف اصلی توسعه پایدار از دو مؤلفه دیگر مهم‌تر است (Torjam, 2000: 2). اسماعیلیان در پژوهشی با عنوان "تدابیر طراحی مؤثر بر دستیابی به محله پایداری اجتماعی" از ۷ مفهوم تراکم، اختلاط کاربری، دسترسی، خدمات و امکانات، تنوع فضایی، فضاهای امن و شرایط سکونتگاه‌ها به عنوان عواملی که هر کدام تا حدودی می‌توانند اهداف پایداری اجتماعی را محقق سازند نام می‌برد (Ismailis, 2011: 38).

مبانی نظری موجود در مورد پایداری اجتماعی، موارد گسترده‌ای را در بر می‌گیرد. در واقع نظریه توسعه پایدار تا سال‌ها بیشتر حول ضرورت‌های اقتصادی و محدودیت‌های زیست‌محیطی بود و به مباحث اجتماعی کمتر توجه داشت (Pour Jafar and et al, 2011: 28). در سال‌های ۱۹۹۰ میلادی، موضوعات اجتماعی در ادبیات و تحقیقات مربوط به پایداری جای خویش را باز

کردند (73 : kadami et al, 2010). از آن جایی که مفاهیم موجود در پایداری اجتماعی به شرایط و ویژگی‌های خاص هر محلی وابسته است، برای درک پایداری اجتماعی باید آن را از دیدگاه‌های متعدد مورد بررسی قرار داد. یکی از این دیدگاه‌ها بر جنبه چندبعدی پایداری اجتماعی تکیه دارد که توسط منزلی و همکارانش در کتاب "پایداری اجتماعی در محیط‌های شهری"، مورد بررسی واقع شده است. این دیدگاه بر تأثیر اجتناب‌ناپذیر ابعاد مختلف پایداری، اقتصادی، زیست‌محیطی، اجتماعی و سیاسی، بر یکدیگر اشاره دارد (39 : Ismailis, 2011). در حقیقت بعد اجتماعی رویکرد توسعه پایدار به این امر تأکید دارد که توسعه شهری باید ارتقاء و بهبود وضعیت معیارها و شاخص‌های اجتماعی جامعه، از جمله تعداد جمعیت، جوانی جمعیت، بهداشت، آموزش، اشتغال، مسکن، امنیت، فقر و مسایل زنان و غیره را نیز در پی داشته باشد (73 : kadami et al, 2010). در تعریف دیگر از پایداری اجتماعی، گروهی از محققان به چهار عنصر اصلی و تعیین‌کننده اشاره کرده‌اند: عدالت اجتماعی، همبستگی اجتماعی، مشارکت و امنیت. از نظر گروهی دیگر پایداری اجتماعی دربرگیرنده برابری، تأمین خدمات اجتماعی نظیر آموزش و بهداشت، برابری جنسیتی، پاسخگویی سیاسی و مشارکت اجتماعی (28 : Pourtaheri et al, 2009)، آینده‌نگری، عدالت محوری، مشارکت، توانمندسازی، دسترسی برابر، ارتقاء هویت فرهنگی و ثبات نهادی است (67 : Fatahi et al, 2012).

گاه در تعریف پایداری اجتماعی بر خواست مردم به زندگی در مکانی معین اشاره می‌شود (29 : Pourtaheri et al, 2009). چپو در تحقیقات خود سه نوع پایداری اجتماعی را مشخص نمود که شامل: ۱. محدودیت، ۲. محدودیت‌های زیست‌محیطی و ۳. برابری می‌باشد. از بین سه تعبیر بیان شده توسط چپو، نظر "برابری" بیشترین تأکید را بر عدالت و تساوی اجتماعی، که از مفاهیم اصلی در هسته مفهوم پایداری اجتماعی است، دارد (222 : Chiu, 2003). خانم والانس و همکارانش در مقاله "پایداری اجتماعی چیست؟ تبیین مفاهیم" به طور اختصاصی به بُعد اجتماعی توسعه پایدار پرداخته‌اند. آن‌ها پایداری اجتماعی را به سه دسته تقسیم می‌نمایند که شامل: پایداری اجتماعی توسعه، پایداری اجتماعی پل و پایداری اجتماعی تعمیر و نگهداری است. آن‌ها بیان می‌دارند که پایداری اجتماعی توسعه، پرداختن به نیازهای اساسی، ایجاد سرمایه اجتماعی، عدالت و غیره است. پایداری اجتماعی پل (اتصال) در مورد تغییر در رفتار، برای رسیدن به اهداف زیست محیطی زیستی فیزیکی و... است. و رشته سوم از ادبیات مرتبط با ابعاد توسعه پایدار اجتماعی که اخیراً پدید آمده، پایداری اجتماعی نگهداری (تعمیر) است. تفکر پایداری اجتماعی نگهداری، سنت، شیوه‌ها، تنظیمات و مکان زیست مردم است (345-347 : Vallance, 2011). در باب اسکان غیررسمی نیز باید اشاره کرد که، این مکان‌ها از آثار و پیامدهای نامطلوب شهرنشینی شتابان (23 : Zayari et al, 2008) و یکی از چهره‌های بارز فقر شهری است که در درون یا مجاورت شهرها (به ویژه شهرهای بزرگ) به شکلی خودرو شکل می‌گیرد و با عناوینی همچون حاشیه‌نشینی، اسکان غیررسمی و سکونتگاه‌های خودرو نامیده می‌شوند (19 : Kermanrudi, 1998) مرکز اسکان بشر سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۸ میلادی در گزارشی اعلام نموده که در کشورهای درحال توسعه بیش از یک سوم جمعیت شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی به سر می‌برند (58 : Hosseini & Chinichian, 2010).

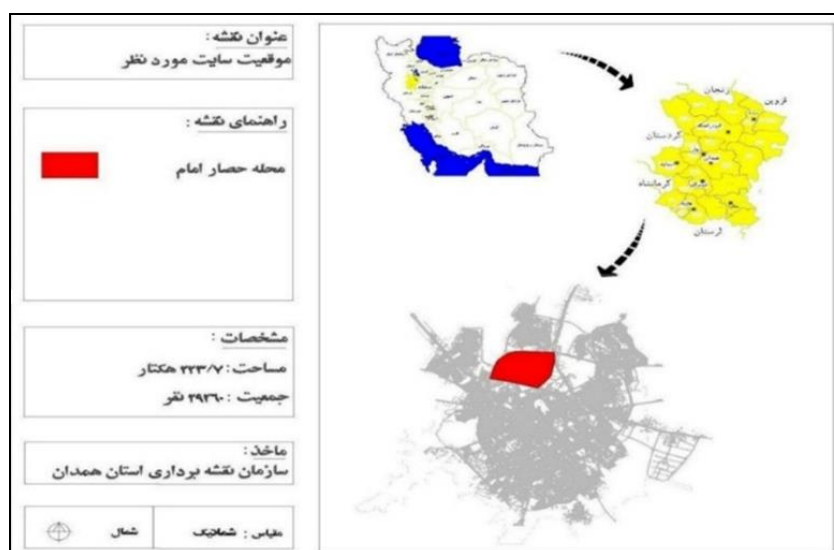
در باب اهمیت پژوهش حاضر باید گفت: مبحث پایداری اجتماعی در شهرهای ما از دسته موضوعاتی است که کمتر مورد بحث و پژوهش قرار گرفته است. و این درحالیست که این مبحث بیشتر با کیفیت زندگی افراد سروکار داشته و بر مفاهیمی مانند آینده‌نگری، عدالت محوری، مشارکت، توانمندسازی و... تأکید دارد. این موضوع زمانی اهمیت دوچندان می‌یابد که آنرا در قسمت‌های ناکارآمد شهرها یا همان اسکان‌های غیررسمی بررسی نمایم. مکان‌های که نسبت به سایر قسمت‌های شهر از کیفیت نازل‌تری برخوردار است و به عنوان مناطق جرم خیز و مسئله دار شهرها بحساب می‌آیند. در واقع دستیابی به راهبردهای جهت ارتقاء کیفیت زندگی در ناکارآمدترین مناطق شهری از دغدغه نو در ادبیات مورد بحث شهرهاست. مورد بعدی که به نو بودن موضوع این پژوهش اشاره دارد، استفاده از ادراکات ذهنی ساکنان اسکان‌های غیررسمی در جهت ارتقاء کیفیت زندگی محیط زندگیشان است. همچنین بهره گیری از تحلیل‌های چند متغیره، موجب ایجاد تحولات اساسی در روند پژوهش‌های اجتماعی گردیده است و در این بین، نرم افزار آموس (AMOS) با قابلیت کاربری آسان، راه را بر بکارگیری تکنیک مدلسازی معادلات ساختاری هموار ساخته است. که در پژوهش حاضر مورد استفاده قرار گرفته است. در حقیقت، باتوجه به دغدغه جهانی اسکان‌های غیررسمی و مبحث مشارکت شهروندان، استفاده از ادراکات ذهنی ساکنان، به عنوان مبحثی مشارکتی از جانب شهروندان، جهت دستیابی به راهبردهای جهت ارتقاء کیفیت زندگی در ناکارآمدترین مناطق شهری، با استفاده از نرم افزارهای به روز، از دلایل نو بودن پژوهش حاضر است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی سعی بر آن داشته که میزان پایداری اجتماعی محلات مورد هدف را با توجه به ادراکات ساکنان آن‌ها تحلیل کند. نرم‌افزارهایی مانند: Excel, SPSS, AMOS و SWOT و مدل‌یابی معادلات ساختاری^۲ ابزارهایی بودند که به وسیله آن‌ها این امر انجام پذیرفت. بررسی و جمع‌آوری اطلاعات، از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی داخلی و خارجی و استفاده از پرسش‌نامه و مصاحبه، جمع‌آوری و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. در پرسش‌نامه‌ها از طیف لیکرت استفاده شد. در ادامه ابتدا حجم نمونه براساس واریانس محاسبه شده از ۳۰ پرسش‌نامه مقدماتی، با سطح اطمینان ۹۵ درصد و خطای ۰/۷۴۵، تعداد ۳۸۴ پرسش‌نامه به صورت تصادفی از ساکنان محله در منطقه ۴۰۴ و ۴۰۷ گردآوری گردید. در انتها ۶ مؤلفه امنیت، مشارکت، عدالت، آموزش، بهداشت و کیفیت زندگی و ۱۳ زیرمؤلفه جهت استفاده در پژوهش شناسایی شد. پایایی پرسش‌نامه با روش آلفای کرونباخ محاسبه که میزان آن برای ۳۰ پرسش‌نامه، برابر با ۰/۷۴۵ شده است.

قلمرو جغرافیایی پژوهش

از محلات با اسکان غیررسمی شهر همدان با هسته روستایی، محله حصار امام خمینی است. نام حصار برگرفته از نام قبلی این منطقه، به نام حصار پیاکاران و یا حصارخان و یا حصار عبدالهادی است (Construction & improvement company, 2004: 82). محله حصار که شامل مناطق اسلام شهر، حصار پیاکاران و راه علی‌آباد است، در شمال غربی همدان قرار دارد و از شمال به شهرک فرهنگیان، از غرب به بلوار انقلاب و زمین‌های اطراف پل هوایی، از جنوب به بلوار اسدآبادی (جاده کرمانشاه) و میدان سپاه و از شرق به زمین‌های اطراف حصار دیزج منتهی می‌شود که در سال ۱۳۸۵ حدود ۲۹۲۶۰ نفر جمعیت داشته است (Statistical Center of Iran, 2006). این محله با ارتفاع ۱۷۷۳ متر از سطح دریا دارای مختصات جغرافیایی به طول ۴۸,۵۱۱۸۶۹۹۱ و عرض ۳۴,۸۱۶۰۵۸۲۶ می‌باشد. زمان دقیق شکل‌گیری محله حصار بعد از اصلاحات ارضی و مهاجرت روستاییان به این منطقه آغاز شد. در طرح تفصیلی شهر همدان محدوده مورد مطالعه شامل کد ۴۰۴، ۴۰۵، ۴۰۶ و ۴۰۷ می‌باشند که در پژوهش حاضر به دلیل سهولت کار، منطقه ۴۰۴ و ۴۰۷ مورد بررسی قرار می‌گیرد. بیشتر ساکنان کد ۴۰۴ بومی، همچنین وضع مالی آنها نسبتاً متوسط و اکثراً به کار کشاورزی در زمین‌های پیرامون این محله مشغول می‌باشند. اما مسکن منطقه ۴۰۷ یک‌شبه‌ساز و اکثراً زیر ۱۰۰ مترمساحت دارند و بیشتر ساکنان آن‌ها مهاجران روستایی‌اند (Construction & improvement company, 2004: 82).

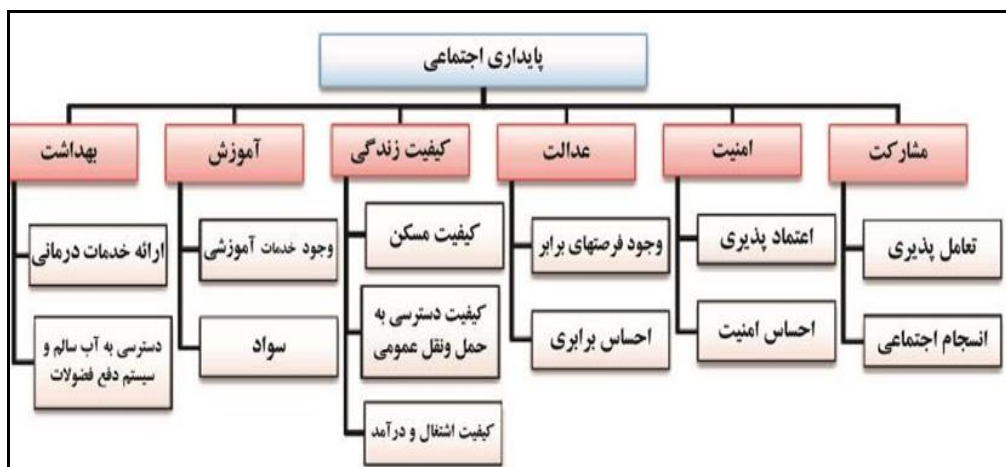

شکل ۱. موقعیت محله حصار (Source: Sheikholeslami & gharemani, 2011:132)

1. Analysis of moment structures
2. Structural equation modeling

یافته‌ها و بحث

همان‌طور که اشاره شد ۶ مؤلفه و ۱۳ زیرمؤلفه جهت استفاده در پژوهش شناسایی شد. این ۶ مؤلفه عبارت‌اند از: امنیت، مشارکت، عدالت، آموزش، بهداشت و کیفیت زندگی. به این ترتیب این ۶ مؤلفه به عنوان مؤلفه‌های توسعه پایدار اجتماعی در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفت. باید اشاره نمود که منظور از حرف E در نمودار اولیه ترسیمی به وسیله نرم‌افزار آموس، مقدار خطا می‌باشد که نرم‌افزار آن را محاسبه می‌کند. همچنین منظور از Res یا (Residual) به معنی وجود رابطه خطی بین متغیرهای مستقل با وابسته است. باید خاطر نشان نمود در نمودار به دست آمده، پایداری اجتماعی به عنوان متغیر وابسته و مؤلفه‌های بهداشت، آموزش، امنیت، عدالت، مشارکت و کیفیت زندگی به عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته شده‌اند. و در مرحله بعد این ۶ مؤلفه بهداشت، آموزش، امنیت، عدالت، مشارکت و کیفیت زندگی به عنوان متغیر وابسته و زیرمؤلفه‌های آن‌ها به عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته شده‌اند. در شکل (۲) مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های در نظر گرفته جهت پایداری اجتماعی در سکونتگاه غیر رسمی حصار امام‌خیمه آمده است.

شکل ۲. مؤلفه‌ها و شاخص‌های پایداری اجتماعی در اسکان غیررسمی محله حصار شهر همدان

مدل مفهومی تحقیق در نرم‌افزار AMOS

در ادامه ابتدا به بررسی جدول ضرایب رگرسیونی استاندارد نشده، پرداخته و در نهایت، متغیرهایی که با توجه به آزمون معنی داری آن (p) بیشتر از ۰/۰۵ شده، از مدل نهایی حذف می‌شود. جدول (۱) به ضرایب رگرسیونی استاندارد نشده (برای متغیرهای پنهان)، بارهای عاملی استاندارد نشده (برای متغیرهای مشاهده پذیر) و مقدار P را که به مفهوم، معنادار بودن، از حیث آماری می‌پردازد. خروجی نرم‌افزار در قسمت ضرایب رگرسیونی استاندارد نشده آمده است. طبق این جدول، دو متغیر "اشتغال و درآمد" و "متغیر انسجام اجتماعی" با سطح معناداری به ترتیب ۱/۲۴ و ۰/۰۹۸، مقدار P آن‌ها بیشتر از ۰/۰۵ و به مفهوم این است که حضور این متغیرها در مدل نهایی، معنادار نیست، و بنابراین، قبل از ادامه کار، باید این متغیر از مدل نهایی حذف گردد.

جدول ۱. میزان ضرایب رگرسیونی استاندارد نشده و مقدار معنادار بودن متغیرها

شاخص‌ها	مؤلفه‌ها	Estimate	p	Regression Weights: (Group number 1-Default model)
ارائه خدمات درمانی	بهداشت	۱/۰۷	***	
دسترسی به آب سالم و سیستم دفع فضولات	بهداشت	۰/۸۶	***	
وجود خدمات آموزشی	آموزش	۱/۲۶	***	
سواد	آموزش	۰/۷۴	***	
کیفیت مسکن	کیفیت زندگی	۰/۷۹	***	
کیفیت دسترسی به حمل و نقل عمومی	کیفیت زندگی	۱/۳۴	***	
کیفیت اشتغال و درآمد	کیفیت زندگی	۰/۶۲	۱/۲۴	
وجود فرصت‌های برابر	عدالت	۰/۶۱	***	
احساس برابری	عدالت	۰/۵۷	***	
اعتماد پذیری	امنیت	۰/۵۲	***	
احساس امنیت	امنیت	۰/۴۷	***	
تعامل پذیری	مشارکت	۰/۶۱	***	
انسجام اجتماعی	مشارکت	۰/۵۴	۰/۰۹۸	
بهداشت	پایداری	۱/۱۲	***	
آموزش	پایداری	۱/۴۲	***	
کیفیت زندگی	پایداری	۰/۸۷	***	
عدالت	پایداری	۰/۶۳	***	
امنیت	پایداری	۰/۶۷	***	
مشارکت	پایداری	۰/۵۶	***	

در مرحله بعد، همبستگی چندگانه را مورد کنکاش قرار می‌گیرد. بر این اساس در همبستگی کمتر از ۲۰ متغیر از مدل حذف می‌شود. در همبستگی بین ۲۰-۳۰ احتمالاً می‌بایست از مدل حذف شود. در همبستگی بین ۳۰-۵۰ اگرچه قابلیت پیش بینی ضعیف است ولی در عین حال قابل ادامه می‌باشد. و در همبستگی بالاتر از ۵۰ متغیر قابل اطمینان است (Abarshi And Hosseini, 2011: 101). جدول زیر (جدول ۲) مقدار همبستگی‌های چندگانه مربع توسط نرم‌افزار را نشان می‌دهد. در این جدول شاخص "فرصت‌های برابر" با ضریب ۰/۲۶۵ با توجه به اینکه در قالب همبستگی بین ۲۰-۳۰ قرار می‌گیرند، از جدول حذف می‌گردند.

جدول ۲. مقدار همبستگی‌های چندگانه

خروجی نرم افزار در قسمت Estimates (همبستگی‌های چندگانه مربع)											
مؤلفه‌ها						شاخص‌ها					
۱/۵۷/۰	۱/۶۱/۰	۱/۵۰/۰	۱/۸۰/۰	۰/۲۸/۰	۰/۳۱/۰	۰/۳۳/۰	۰/۳۵/۰	۰/۵۱/۰	۰/۵۲/۰	۰/۵۰/۰	۰/۴۲/۰
بهداشت	آموزش	کیفیت زندگی	عدالت	امنیت	مشارکت	ارائه خدمات درمانی	دفع فضولات	دسترسی به آب سالم و سیستم دفع فضولات	وجود خدمات آموزشی	سواد	کیفیت مسکن
تعامل پذیری	احساس امنیت	اعتماد پذیری	احساس برابری	فرصت‌های برابر	کیفیت دسترسی به حمل و نقل	کیفیت زندگی	کیفیت مسکن	سواد	وجود خدمات آموزشی	سواد	کیفیت مسکن

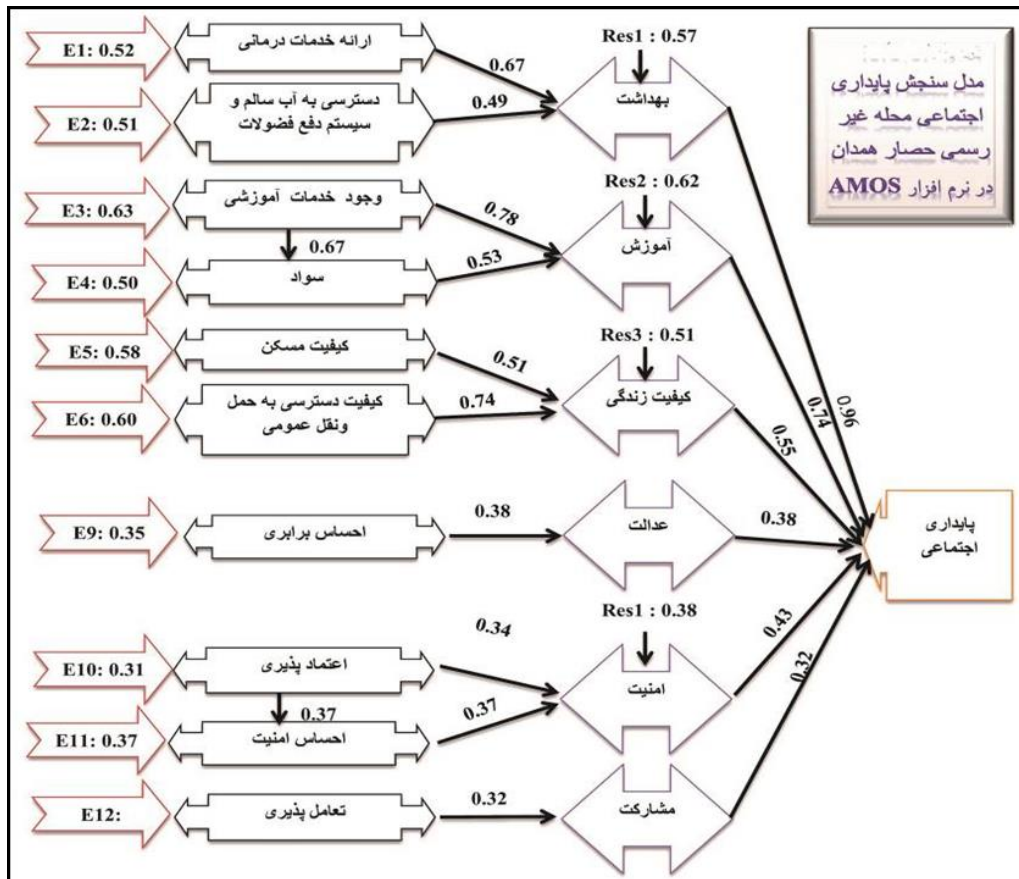
سپس بررسی برازندگی مدل صورت می‌گیرد. هدف از بررسی برازندگی مدل، این می‌باشد که آیا، مدل مفهومی پژوهش معتبر است؟ نکته حائز اهمیت در اعمال پیشنهادات این است که پیشنهاداتی را اعمال می‌کند که پشتیبانی نظری را به همراه داشته باشد (Abarshi & Hosseini, 2011: 101). نرم افزار آموس پیشنهادهایی مختلفی را ارائه می‌دهد، که می‌بایست، در هر مرحله نوع اعمال پیشنهادات براساس پشتیبانی نظری، وارد شود. با مشاهده برازندگی، اعمال پیشنهادات متوقف می‌شود. جدول زیر مقدار شاخص مورد بررسی در برازندگی مدل اولیه و مدل انجام شده در تحقیق را به صورت کلی نشان می‌دهد.

جدول ۳. مقدار شاخص مورد بررسی در برازندگی مدل اولیه و مدل انجام شده در تحقیق

مدل تحقیق	برازندگی مدل	مدل اولیه			
۲/۱۷	از ۵ تا ۱ و هرچی ما بین ۳ تا ۲ باشد بهتر است	۱/۶۴		DF CMIN/	کای اسکور بهنجار شده
۰/۰۷۶	بیشتر مساوی ۰/۹۲	۰/۷۲۱	نشان دهنده هم خوانی مدل نظری با داده‌های تجربی است.	CFI	شاخص برازش تطبیقی
۰/۰۷۶	اگر کوچکتر از ۰/۰۸ باشد	۰/۰۹۶	سعی در حل مشکل پیچیدگی مدل و همچنین مشکل اندازه نمونه را دارد	RMSEA	ریشه میانگین مربعات خطای برآورد

Source: Abareshi & Hoseini: 2012: 101

بعد از وارد نمودن مدل تحلیلی تحقیق (شکل ۲) در نرم افزار آموس و داده‌های حاصل از پرسش‌نامه در نرم افزار اسپاس، خروجی نرم افزار آموس از سنجش پایداری اجتماعی سکونتگاه غیررسمی حصار، شکل زیر (شکل ۳) به دست آمد. باید اشاره نمود که نرم افزار آموس با نشان دادن عدم همبستگی بین شاخص‌های مدل تحقیق، شاخص‌های "انسجام اجتماعی"، "کیفیت اشتغال و درآمد" همچنین "وجود فرصت‌های برابر" را حذف نمود.

شکل ۳. مدل سنجش پایداری اجتماعی سکونتگاه غیررسمی حصار همدان در نرم افزار آموس

مؤلفه‌های پایداری اجتماعی مورد بحث در مدل پژوهش

در شکل (۳)، سه شاخص عددی وجود دارد که شامل اثر کل استاندارد شده، آنالیز رگرسیونی و ضریب خطا می‌باشد. اثر کل استاندارد شده و آنالیز رگرسیونی مؤلفه‌های پایداری اجتماعی حاصل از شکل (۳) در جدول زیر (جدول ۴) آمده است. طبق جدول (۴)

1. Standardized total effect

مؤلفه آموزش با اثر کل استاندارد شده ۰/۷۴، بالاترین تأثیر را بر پایداری اجتماعی سکونتگاه غیررسمی حصار شهر همدان داشته است که نشان از سطح بالای سواد و وجود ارائه خدمات آموزشی در این محله دارد و می‌توان آن را نقطه قوت محله دانست. مؤلفه بهداشت با ۰/۶۹ در رتبه دوم تأثیرگذاری بر پایداری اجتماعی سکونتگاه غیررسمی حصار است. این مؤلفه نیز به مانند مؤلفه آموزش، یک نقطه قوت در محله مذکور می‌باشد. دلیل این ادعا دسترسی به آب آشامیدنی سالم و وجود سیستم دفع فاضلاب سالم به همراه وجود مراکز درمانی و بهداشتی در محله مذکور است. کیفیت زندگی که در این پژوهش و با توجه به مدل ارائه شده از نرم‌افزار، شامل کیفیت مسکن و دسترسی به حمل و نقل است، در جایگاه سوم اثرگذاری بر پایداری اجتماعی محله مورد بحث دارد. باید خاطر نشان کرد که اثر کل استاندارد شده این مؤلفه ۰/۵۵ است. مؤلفه امنیت به عنوان مؤلفه‌ای که دارای اثر کل استاندارد شده ۰/۴۳ بر پایداری اجتماعی، جایگاه چهارم در بین مؤلفه‌های تأثیرگذار بر پایداری اجتماعی را داراست. جایگاه پنجم مؤلفه‌های تأثیرگذار بر پایداری اجتماعی مربوط به مؤلفه عدالت است. این مؤلفه با اثر کل استاندارد شده ۰/۳۸ جایگاه ماقبل آخر را به خود اختصاص داده است، که نشان از پایین بودن سطح آن بر پایداری اجتماعی دارد. جایگاه آخر این جدول مربوط به مؤلفه مشارکت است. این مؤلفه با اثر کل استاندارد شده ۰/۳۲ کم‌ترین اثر را بر پایداری اجتماعی را دارد.

جدول ۴. اثر کل استاندارد شده و آنالیز رگرسیونی مؤلفه‌های پایداری اجتماعی

Regression analyzes	Standardized total effect	مؤلفه‌ها	اثر کل استاندارد شده و آنالیز رگرسیونی مؤلفه‌های پایداری اجتماعی
۰/۶۲	۰/۷۴	آموزش	
۰/۵۴	۰/۶۹	بهداشت	
۰/۵۱	۰/۵۵	کیفیت زندگی	
۰/۳۸	۰/۴۳	امنیت	
-	۰/۳۸	عدالت	
-	۰/۳۲	مشارکت	

شاخص‌های پایداری اجتماعی مورد بحث در مدل پژوهش

در جدول (۵) اثر کل استاندارد شده مؤلفه‌های پایداری اجتماعی توسط نرم‌افزار آموس نشان داده شده است. طبق جدول (۵) شاخص وجود خدمات درمانی با اثر کل استاندارد شده ۰/۶۷ بالاترین تأثیر را بر مؤلفه بهداشت سکونتگاه غیررسمی حصار شهر همدان و در بین سایر شاخص‌ها رتبه سوم را داشته است که نشان از سطح مناسب وجود ارائه خدمات بهداشتی در این محله دارد و می‌توان آن را نقطه قوت محله دانست. دسترسی به آب آشامیدنی و سیستم دفع فاضلات با امتیاز ۰/۴۹ در رتبه دوم تأثیرگذاری بر مؤلفه بهداشت سکونتگاه غیررسمی حصار و در بین سایر شاخص‌ها رتبه ششم را داشته است. و دلیل این تأثیر گذاری، دسترسی به آب آشامیدنی سالم و وجود سیستم دفع فاضلاب سالم در محله مذکور می‌باشد. شاخص وجود خدمات آموزشی با اثر کل استاندارد شده ۰/۷۶ بالاترین تأثیر را بر مؤلفه آموزش سکونتگاه غیررسمی حصار شهر همدان داشته است. همچنین این شاخص در میان تمام شاخص‌های تأثیرگذار بر پایداری اجتماعی محله رتبه اول را داراست. و می‌توان آن را نقطه قوت محله دانست. وجود سطح سواد با امتیاز ۰/۵۳ از نظر ساکنان سکونتگاه غیررسمی حصار همدان رتبه دوم اثرگذاری بر مؤلفه آموزش و رتبه چهارم را در بین تمام شاخص‌های اثرگذار بر پایداری اجتماعی سکونتگاه غیررسمی حصار همدان دارد. شاخص کیفیت حمل و نقل عمومی با اثر کل استاندارد شده ۰/۷۴ بالاترین تأثیر را بر مؤلفه کیفیت زندگی سکونتگاه غیررسمی حصار شهر همدان داشته است. همچنین این شاخص در میان تمام شاخص‌های تأثیرگذار بر پایداری اجتماعی محله رتبه دوم را داراست و می‌توان آن را نقطه قوت محله دانست. شاخص کیفیت مسکن با اثر کل استاندارد شده ۰/۵۱ رتبه دوم تأثیر گذاری بر مؤلفه کیفیت زندگی سکونتگاه غیررسمی حصار شهر همدان داشته است. این شاخص در میان تمام شاخص‌های تأثیرگذار بر پایداری اجتماعی محله رتبه پنجم را داراست. شاخص احساس برابری به عنوان تنها شاخص اثرگذار بر مؤلفه عدالت با اثر کل استاندارد شده ۰/۳۸ در میان شاخص‌های تأثیرگذار بر پایداری اجتماعی محله رتبه هفتم را داراست. شاخص احساس امنیت با اثر کل استاندارد شده ۰/۳۷ بالاترین تأثیر را بر مؤلفه امنیت سکونتگاه غیررسمی حصار شهر همدان داشته است. این شاخص در میان تمام شاخص‌های تأثیرگذار بر پایداری اجتماعی محله حصار، رتبه هشتم را داراست. شاخص اعتمادپذیری با اثر کل استاندارد شده ۰/۳۴ رتبه دوم تأثیر گذاری بر مؤلفه امنیت

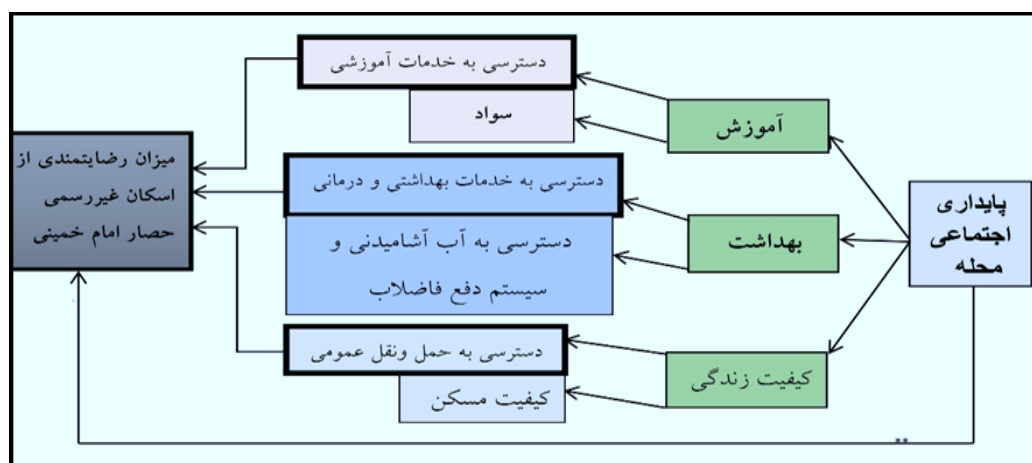

سکونتگاه غیررسمی حصار شهر همدان داشته است. این شاخص در میان شاخص‌های تأثیرگذار بر پایداری اجتماعی محله رتبه نهم را داراست. شاخص تعامل پذیری به عنوان تنها شاخص اثرگذار بر مؤلفه مشارکت، با اثر کل استاندارد شده ۰/۳۳ در میان شاخص‌های تأثیرگذار بر پایداری اجتماعی محله رتبه دهم و در حقیقت آخر را داراست.

جدول ۵. اثر کل استاندارد شده مؤلفه‌های پایداری اجتماعی

مؤلفه‌ها	Standardized total effect	شاخص‌ها
بهداشت	۰/۶۷	وجود خدمات درمانی
	۰/۴۹	دسترسی به آب آشامیدنی و سیستم دفع فاضلات
آموزش	۰/۷۸	وجود خدمات آموزشی
	۰/۵۳	سواد
کیفیت زندگی	۰/۵۱	کیفیت مسکن
	۰/۷۴	کیفیت حمل و نقل عمومی
عدالت	۰/۳۸	احساس برابری
	۰/۳۴	اعتماد پذیری
امنیت	۰/۳۷	احساس امنیت
	۰/۳۲	تعامل پذیری
مشارکت		

نتایج تحلیل‌های آماری ناشی شده از این الگو نشان داد که ۳ عامل از ۶ عامل مورد بررسی به طور چشمگیر و معناداری بر ادراک از پایداری اجتماعی در اسکان‌های غیررسمی مؤثر می‌باشد که شامل عامل آموزشی، عامل بهداشتی و عامل کیفیت زندگی می‌باشد و مابقی عامل‌ها مقدار کمتری در ادراک از پایداری اجتماعی در ذهن ساکنان این محلات مؤثر می‌باشند. با بررسی دقیق‌تر روابط موجود در شکل (۳) می‌توان دید که ۳ مؤلفه "آموزشی" از طریق دو عامل دسترسی به خدمات آموزشی و سواد، "بهداشت" از طریق دو عامل دسترسی به خدمات بهداشتی و دسترسی به آب آشامیدنی و سیستم دفع فاضلاب و "کیفیت زندگی" از طریق دو عامل کیفیت دسترسی به حمل و نقل عمومی و کیفیت مسکن، بر پایداری اجتماعی محله اثرگذاری بیشتری دارند. این درحالیست که ۳ متغیر دسترسی به خدمات آموزشی، دسترسی به خدمات بهداشتی و دسترسی به حمل و نقل عمومی از نظر پایداری در طیف نسبتاً پایدار محله قرار می‌گیرند و اثرگذاری بیشتری بر پایداری اجتماعی محله دارند. دیاگرام ترسیمی اثرگذارترین مسیر بر ارتقاء پایداری اجتماعی به صورت زیر (شکل ۴) می‌باشد.

شکل ۴. دیاگرام ترسیمی اثرگذارترین مسیربر ارتقاء پایداری اجتماعی سکونتگاه غیررسمی همدان

تحلیل سوات

جهت تحلیل مولفه‌های پایداری اجتماعی سکونتگاه غیررسمی حصار امام خمینی از تحلیل سوات استفاده شد. این مهم به دو دلیل انجام پذیرفت: ۱. شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید مولفه‌های پایداری اجتماعی ۲. ارائه راهبرد و سیاست‌های مناسب در جهت ارتقاء پایداری اجتماعی سکونتگاه غیررسمی حصار. بنابراین ابتدا به بررسی سرانه کاربری‌های موجود در محله فقیرنشین حصار و مقایسه آن با متوسط‌های شهری همدان پرداخته شد که نشان از کاستی زیادی در عرصه دسترسی ساکنان به خدمات، بویژه خدمات با مقیاس عملکردی محله‌ای است. بنابراین با هدف کاستن اختلافات و باتوجه به جدول سرانه کاربری‌های موجود در محله، ابتدا تحلیل سوات انجام پذیرفت و در ادامه با توجه به این تحلیل اهداف و راهبردها مشخص و با توجه به این دو، به ارائه طرح پیشنهادی پرداخته شد. جدول زیر مقایسه کاربری‌ها و سرانه‌های محله حصار با منطقه شش شهری و متوسط‌های شهری همدان را نشان می‌دهد.

جدول ۶. مقایسه کاربری‌ها و سرانه‌های محله حصار با منطقه شش شهری و متوسط‌های شهری همدان

محله حصار *		منطقه شش شهری		شهر همدان		شرح
سرانه	سطح	سرانه	سطح	سرانه	سطح	
۲۰/۵	۵۹۹۳۳۵	۳۰/۲	۲۲۳۳۹۷۰	۳۰/۵	۱۴۱۴۱۰۶۰	مسکونی
۰/۸۹	۲۶۱۲۹	۱/۵	۱۰۸۶۶۰	۱/۶	۷۲۲۴۸۰	تجاری
۰/۹۸	۲۸۷۵۴	۱/۴	۱۰۴۰۴۰	۱/۹۷	۹۱۵۷۱۰	آموزشی
	-	۰/۰۴	۳۴۰۰	۴/۳	۱۹۹۶۴۲۰	آموزش عالی
۰/۰۴	۱۳۸۴	۰/۰۴	۳۰۲۰	۰/۱	۲۹۹۳۰	بهداشتی
۰/۲۲	۶۵۶۶	۰/۳	۲۱۱۴۰	۱/۰۳	۴۷۹۶۸۰	درمانی
۰/۰۶	۱۹۲۰	۰/۲	۱۹۷۷۰	۰/۵	۲۴۸۳۶۰	ورزشی
۰/۱۶	۴۷۲۰	۰/۲	۱۲۷۶۰	۱/۵	۷۰۱۸۰۰	پارک و فضای سبز
۰/۰۷	۲۱۰۶	۰/۹	۶۶۶۷۰	۱/۵	۶۸۵۴۹۰	اداری و انتظامی
۰/۱۶	۴۸۰۱	۰/۲۲	۱۲۹۷۰	۱/۲	۵۵۶۱۷۰	فرهنگی و مذهبی
۰/۰۰۶	۱۹۱	۰/۶	۴۷۶۱۰	۲	۹۳۸۷۴۰	صنعتی و کارگاه
	-	-	-	۰/۲	۷۲۹۸۰	جهانگردی و پذیرایی
۰/۰۰۳	۹۱	۰/۸	۵۹۴۰۰	۰/۵	۲۴۳۲۴۰	تأسیسات و تجهیزات
۰/۳۳	۹۶۸۷	۰/۵	۳۳۷۱۰	۱/۷	۸۱۰۵۵۰	سیسات و حمل و نقل و انبار
۱۸/۷	۵۴۰۵۹۳	۳۱/۲	۲۳۰۵۴۰۰	۳۰/۴	۱۴۰۹۱۶۳۰	شبکه ارتباطی
۲۲/۶۲	۶۶۱۹۳۲	۵۰/۶	۳۷۴۴۶۰۰	۵۳/۵	۲۴۸۲۴۲۱۰	باغات و مزارع
۰/۲۷	۸۰۰۴	۱/۳	۹۴۴۰۰	۰/۹	۳۹۷۳۹۰	مسیل رودخانه و حرایم
	-	۰/۳	۲۲۵۰۰	۱/۴	۶۴۵۵۶۰	گورستان
۶۶/۱	۱۹۳۵۰۳۶	۱۲۶/۴	۹۳۵۳۲۰۰	۱۵۶/۲۵	۷۲۵۱۹۹۰۰	جمع کل

Source: Consultant for Diversion, 2005: 252

جدول زیر تحلیل سوات مولفه‌های پایداری اجتماعی سکونتگاه غیر رسمی حصار امام خمینی شهر همدان را نشان می‌دهد.

جدول ۷. تحلیل سوات مولفه‌های پایداری اجتماعی سکونتگاه غیررسمی حصار امام خمینی شهر همدان

سوات	نقاط قوت	نقاط ضعف	نقاط فرصت	نقاط تهدید
آموزش	- میزان باسوادی ۶۳ درصدی سر پر - اثرگذاری زیاد بر پایداری اجتماعی - محله از نظر ساکنان	- میزان بیسوادی ۳۷ درصدی سر پرستان خانوار - سرانه پایین فضاهای آموزشی محله (۰/۹۸ متر)	- استفاده از زمین‌های بلا استفاده جهت ساخت مراکز آموزشی در جهت تزریق فرهنگ به محله - ارائه تسهیلات جهت سواد آموزی سرپرستان خانوارها با توجه به اثرگذاری زیاد بر پایداری اجتماعی محله	- بی‌توجهی به سرانه پایین فضاهای آموزشی محله - عدم توجه به پخشایش مناسب فضاهای آموزشی
بهداشتی و درمانی	- پوشش ۹۰ درصدی شبکه آب لوله کشی و پوشش شبکه فاضلاب - اثرگذاری زیاد بر پایداری اجتماعی محله از نظر ساکنان	- فرسودگی ۷۰ درصدی شبکه آب و فرسودگی و قطر کم لوله‌ها شبکه فاضلاب - سرانه ۰/۲۶ متر فضاهای بهداشتی و درمانی	- استفاده از زمین‌های بلا استفاده جهت ساخت مراکز بهداشتی و درمانی در محله - به‌حد اکثر رسانی دسترسی به آب لوله کشی و شبکه فاضلاب در محله با توجه به پوشش ۹۰ درصدی	- بی‌توجهی به اصلاح و بهسازی فرسودگی شبکه آب و شبکه فاضلاب - عدم توجه به سرانه پایین فضاهای بهداشتی و درمانی محله
کیفیت زندگی	- مناسب بودن معیار دسترسی محله به سایر محلات دیگر - اثرگذاری زیاد حمل و نقل بر پایداری اجتماعی محله از نظر ساکنان	- شبکه‌های داخلی نامنظم، فاقد سلسله مراتب و کم عرض داخل محله - سرانه ۱۸/۷ متر شبکه ارتباطی محله	- دسترسی مناسب ساکنان محله به فضاهای شهر همدان - استفاده از مسیر عبوری محله، جهت ایجاد مسیر عبوری توریستی (ارتباط دهنده داخل شهر به جاده غار علیصدر)	- پوشش نامناسب و عرض پایین معیار داخل محله - جایگاه نبودن معیار داخلی با توجه تعداد جمعیت
عدالت	- وجود مراکز آموزشی و بهداشتی و تا حدودی حمل و نقل - نزدیکی به مرکز شهر	- استقرار ۱/۱۴ خانوار در هر واحد مسکونی - خانه‌های با تراکم بالای نفرت، تعداد کم اتاق	- ایجاد حس مکان با توجه به ۷۳ درصدی خانه‌ها قولنامه‌ای و ۲۰ درصد سند رسمی - استفاده از زمین‌های بلا استفاده جهت ساخت مجتمع‌های مسکونی ارزان قیمت با خدمات ویژه در محله	- نازل بودن شاخص‌های کیفی مسکن (نما، روش ساخت، مصالح) - الگوی توسعه افقی محله با توجه به ساخته و سازهای یک طبقه
امنیت	- نزدیکی به مراکز امنیتی و انتظامی سطح شهر	- کمبود مراکز امنیتی و انتظامی در سطح محله - اثرگذاری پایین بر پایداری اجتماعی محله از نظر ساکنان	- استفاده از زمین‌های بلا استفاده جهت ساخت کاربری‌های شهری با هدف ایجاد حس برابری - ایجاد عدالت فضایی در پراکندگی خدمات محله‌ای	- وجود تنها یک مرکز امنیتی در سطح محله - نبود کاربری‌های مختص شب در سطح محله
مشارکت	- نزدیکی به مرکز شهر و مراکز مذهبی فرهنگی، کتاب خانه، ...	- کمبود مراکز تجمع مثل مراکز فرهنگی، کتابخانه... - اثرگذاری پایین بر پایداری اجتماعی محله از نظر ساکنان	- ساخت مراکز مذهبی فرهنگی، کتاب خانه، ... در محله با توجه به وجود زمین‌های بلااستفاده محله - ایجاد شوراهای محله	- عدم ساماندهی مرکز محله و فضای باز آن در جهت تامل پذیری اهالی - عدم وجود حس تعامل پذیری بین اهالی محله

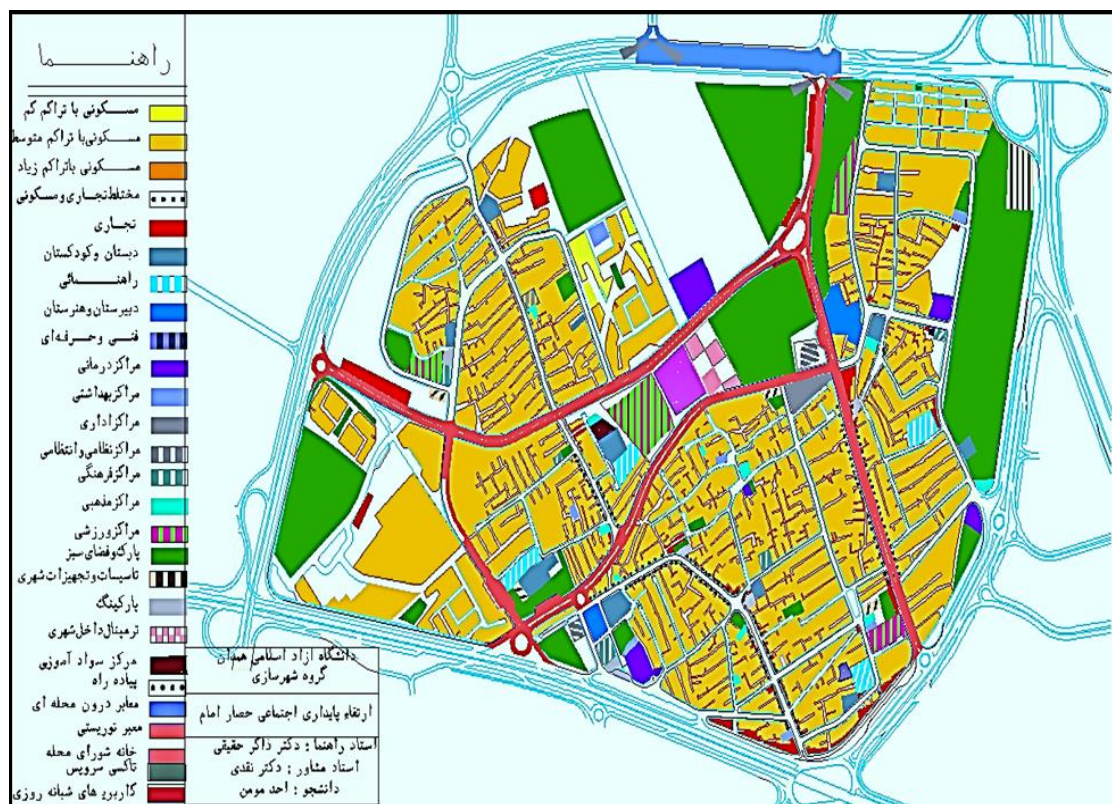
مولفه‌های پایداری اجتماعی در سکونتگاه غیررسمی حصار امام خمینی شهر همدان

در جدول زیر اهداف، راهبرد و سیاست های پایداری اجتماعی سکونتگاه غیررسمی حصار امام خمینی شهر همدان نشان داده شده است.

جدول ۸. اهداف کلان، خرد راهبردهای و سیاستهای پایداری اجتماعی سکونتگاه غیررسمی حصار امام خمینی شهر همدان

اهداف کلان	اهداف خرد	راهبرد	سیاست								
هدف گذاری و ارائه راهبرد و سیاست	- ارتقاء پایداری اجتماعی سکونتگاه های غیررسمی با کمک ادراکات ذهنی ساکنان و با استفاده از رویکرد توانمندسازی	- بالابردن سطح سواد ساکنان محله	- ساخت مراکز آموزشی (مهد کودک، دبستان، مدرسه راهنمایی و دبیرستان) دخترانه و پسرانه با در نظر گرفتن مکانیابی درست در محله								
			- بهبود وضعیت بهداشتی درمانی	- ساخت مراکز آموزشی به عنوان محلی جهت نهضت سواد آموزی (با توجه به ۳۷ درصد بیسوادی سرپرست خانوار)							
				- بهبود وضعیت مشارکت	- ساخت درمانگاه و مرکز بهداشت با در نظر گرفتن مکانیابی درست آن‌ها جهت دسترسی مناسب اهالی						
					- ارتقاء امنیت	- نوسازی و بهسازی شبکه آب لوله کشی و شبکه فاضلاب					
						- بهبود کیفیت مسکن و حمل و نقل عمومی	- ایجاد مراکز جمع و همفکری ساکنان				
							- ارتقاء عدالت اجتماعی	- ایجاد خانه شورای محله و ترویج رویکرد مشارکت			
								- بهبود وضعیت آموزش	- ایجاد مراکز امنیتی و انتظامی باشعاع دسترسی مناسب و توجه به پاسبان‌های محلی		
									- بهبود کیفیت مسکن و حمل و نقل عمومی	- ایجاد کاربری‌های مختص شب مانند داروخانه شبانه روزی، تاکسی سرویس و مغازه های شبانه روزی	
										- بهبود وضعیت بهداشتی درمانی	- تعریف عرض مناسب به همراه منظم و سلسه مراتبی نمودن معیار داخل محله
											- بهبود کیفیت مسکن و حمل و نقل عمومی
- ارتقاء عدالت اجتماعی	- ساختن چندین مجتمع مسکونی در زمین‌های بایر (با در نظر گرفتن چندین فاکتور ارزان قیمت بودن، داشتن آیت‌های کیفیت ساخت و داشتن هویت بومی) جهت تعدیل تراکم خانوار در واحدهای مسکونی										
	- بهبود وضعیت بهداشتی درمانی	- ارتقاء سطح تجهیزات و تاسیسات محله و ساخت مراکز فرهنگی، ورزشی و پارک... با توجه به ایجاد عدالت فضایی									
		- بهبود وضعیت بهداشتی درمانی	- ساخت مراکز مذهبی، پارک و... در نظر گرفتن عدالت فضایی در سطح محله								

در ادامه با توجه به اهداف خرد و راهبردهای ارائه شده در جدول (۸)، طرح پیشنهادی کلی با هدف "ارتقاء پایداری اجتماعی سکونتگاه غیررسمی حصار امام خمینی شهر همدان" ارائه گردید.

شکل ۵. طرح پیشنهادی کلی با هدف "ارتقاء پایداری اجتماعی سکونتگاه غیررسمی حصار امام خمینی شهر همدان" با توجه به ادراک ساکنان

نتیجه‌گیری

شناخت، اندازه‌گیری و بهبود پایداری اجتماعی در سال‌های اخیر همواره کانون توجه برنامه‌ریزان شهری بوده است. این درحالیست که هنوز تعریفی واحدی از آن ارائه نشده است و به علت کیفی بودن شاخص‌های آن اندازه‌گیری این قسم از پایداری بسیار مشکل تر از تعریف نمودن آن است. پایداری اجتماعی دارای تعاریف و جنبه‌های متفاوتی است، اما باید گفت، با توجه به کیفی بودن شاخص‌های آن و همچنین با توجه به ویژگی‌های خاص هر محل، در تعریف پایداری اجتماعی باید ویژگی‌های خاص هر محل در نظر گرفته شود. همچنین باید به ادراکات درونی و ذهنی افراد با توجه به عینی و ذهنی بودن شاخص‌های پایداری اجتماعی توجه داشت. باید اشاره نمود که بررسی پایداری اجتماعی در سکونتگاه‌های غیررسمی به دلیل مسائل و مشکلاتی که ساکنین این سکونتگاه‌ها با آن‌ها مواجه‌اند، از اهمیت زیادی برخوردار است. در این پژوهش دو سوال مطرح گردید که در ادامه با توجه به یافته‌های پژوهش سوال‌های مربوطه پاسخ داده خواهند شد. در مورد جواب سوال اول پژوهش یعنی، مؤلفه‌ها و شاخص‌های پایداری اجتماعی در اسکان غیررسمی محله حصار شهر همدان، پس از بررسی و جمع‌آوری اطلاعات، مفاهیم و شاخص‌های توسعه پایداری اجتماعی از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی داخلی و خارجی و استفاده از پرسش‌نامه و مصاحبه رودررو، ۶ مؤلفه و ۱۳ زیر مؤلفه جهت استفاده در پژوهش شناسایی شد. این ۶ مؤلفه عبارت‌اند از: امنیت، مشارکت، عدالت، آموزش، بهداشت و کیفیت زندگی. مؤلفه بهداشت شامل دو شاخص ارائه خدمات درمانی و دسترسی به آب آشامیدنی سالم و سیستم دفع فاضلاب می‌باشد. مؤلفه آموزش شاخص‌های سواد و وجود خدمات آموزشی را در بر می‌گیرد. مؤلفه امنیت شامل شاخص‌های احساس امنیت و اعتمادپذیری را شامل می‌باشد. عدالت به عنوان مؤلفه بعدی دو شاخص وجود فرصت‌های برابر و احساس برابر را در بر می‌گیرد. مؤلفه مشارکت

شاخص‌های تعامل‌پذیری و انسجام اجتماعی و کیفیت زندگی به عنوان مؤلفه آخر شامل سه شاخص کیفیت مسکن، کیفیت اشتغال و کیفیت دسترسی به حمل و نقل عمومی می‌باشد. در مورد جواب سوال دوم پژوهش یعنی، اثرگذارترین مسیر بر ارتقاء پایداری اجتماعی محله حصار، نتایج تحلیل‌های آماری نشان داد که ۳ عامل از ۶ عامل مورد بررسی به طور چشمگیر و معناداری بر ادراک از پایداری اجتماعی در اسکان‌های غیررسمی موثر می‌باشد که شامل: عامل آموزشی، عامل بهداشتی و عامل کیفیت زندگی می‌باشد و مابقی عامل‌ها مقدار کمتری در ادراک از پایداری اجتماعی در ذهن ساکنان این محلات موثر می‌باشند. با بررسی دقیقتر روابط موجود می‌توان دید که ۳ مؤلفه "آموزشی" از طریق دو عامل دسترسی به خدمات آموزشی و سواد، "بهداشت" از طریق دو عامل دسترسی به خدمات بهداشتی و دسترسی به آب آشامیدنی و سیستم دفع فاضلاب و "کیفیت زندگی" از طریق دو عامل کیفیت دسترسی به حمل و نقل عمومی و کیفیت مسکن، بر پایداری اجتماعی محله اثرگذاری بیشتری دارند. این درحالیست که ۳ متغیر دسترسی به خدمات آموزشی، دسترسی به خدمات بهداشتی و دسترسی به حمل و نقل عمومی از نظر پایداری در طیف نسبت‌پایدار محله قرار می‌گیرند و اثر گذاری بیشتری بر پایداری اجتماعی محله دارند. آنچه در اینجا خودنمایی می‌کند و باید در پژوهش‌های دیگر به صورت خاص و ویژه مورد توجه قرار بگیرد حذف مؤلفه مشارکت از میان مؤلفه‌های تاثیرگذار بر پایداری اجتماعی در ادارک ذهنی ساکنان این سکونتگاه است که دلایل مختلفی را می‌توان به صورت فرضیه‌های اولیه برای آن مطرح نمود. اما به صورت کلی می‌توان بیان داشت نگاه برنامه‌ریزانه بالا به پایین در میان اقشار مختلف مردم و به خصوص سکونتگاه‌های غیررسمی به شدت متداول شده است و مردم بیش از آنکه تمایل داشته باشند مبتنی بر باورها و تمایلات خود به انجام اقدامات منجر به بهسازی محیط پردازند، تمایل دارند که دولت‌های مرکزی و حاکمیت‌های محلی توان خود را برای ارتقای محیط به کار گیرند. تحقیق حاضر علاوه بر آنکه نشان‌دهنده میزان نیازهای موجود ذهنی در این سکونتگاه مبتنی بر ادراک ذهنی ایشان از وضعیت پایداری اجتماعی موجود است، نشان‌دهنده آن است که این اجتماعات حاضر در این سکونتگاه و سکونتگاه‌های مشابه به شدت نیازمند اقداماتی از جنس توانمندسازی است تا از طریق افزایش ظرفیت‌های اجتماعی موجود و بروز مشارکت جمعی در میان ایشان زمینه لازم برای ارتقای وضعیت سکونت و کیفیت زندگی توسط شهروندان ساکن در این محدوده را فراهم سازد.

References

- Abarshi, A., & Hosseini. S.Y. (2011). *Structural Equation Modeling*. Tehran: Publications of Sociologists. (In Persian)
- Abu Bakar, A.H., & Kbor Soo, C. (2013). *A Framework for Assessing the Sustainable Urban Development*. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*.85, 484-792.
- Ahmadi, H. (2012). The Social Dimension of Sustainable Development. *International Congress of Islamic Geographers*, Tabriz University of Tabriz, Phase 5. (In Persian)
- Ahmadi, H., & Khayat Zadeh.F. (2006). *Analysis of Sustainable Development with Emphasis on Social Dimensions Case Study of Ahwaz City*. *Development and Productivity*, 1 (1), pp.39-58. (in Persian).
- Alina Gabriela, A., Gabriela Cătălina., C., & Gabriel, G. (2014). The Social Knowledge: a Goal of the Social Sustainable Development. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 149, 43-49.
- Azar. A & Zarei. A. (2002). Explaining Effective Factors on Organizational Productivity Using Multi-Indicative Decision-Making Models. *Daneshvar, Journal of Biostatistics*, 10 (42), pp.1-16.(In Persian)
- Chiu. R. (2003). *Social sustainability and sustainable housing*. In: Forrest, R., Lee, J. (Eds.), *Housing and Social Change: East, West Perspectives*. Routledge, London, New York, pp.221-239.
- Construction and Improvement Company of Ministry of Housing and Urban Development. (2004). *Renewed tissue erosion*. Hamedan: Housing and Urban Development Organization of Hamedan Province. (In Persian)
- DFID. (2002). *Indicators for Socially Sustainable Development*. <http://www.livelihood.org/info/docs/wssd-indbr.pdf>.

- Ebrahimzadeh, I., vareci. H. R., & Akbari, M. (2009). The Role of Immigration of the rural people to informal settlements (Case Study: Ahwaz Metropolitan). *Rural Studies*, 1 (1), 166-191. (In Persian)
- Fatahi, A., Bayat, N., Amiri, A., & Nemati, A. (2012). Social Sustainability Measurement and Prioritization in the Rural Areas of Delfan City Using the Vicour Decision Making Model (Case Study: North Khavat Village). *Journal of Regional Planning*, 3 (11), 65-78.(In Persian)
- Gabitov, T., Kurmanalieva, A., Moldagaliyev, B., Zatov, K., & Kilybayeva, Sh. (2014). Sustainable development as a priority of contemporary cultural policy. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 140, pp.691-694.
- Ghanraman pouri, H., Lamit, U., & Sedaghatnia, S. (2013). Urban social sustainability trends in Research Literature Asian. *Social Science*, 9 (4), 185-193.
- Ghasemi, V. (2009). *Introduction to Structural Equation Modeling*. Tehran: Publications Sociologists. (In Persian)
- Harvey, D. (2000). *Social justice in the city*. Translated by Farrokh Hesamian and others. Tehran, Iran. Urban Processing and Planning Company. (In Persian)
- Hooman, H.A. (2005). *Structural Equation Modeling Using the Liserl Software*. Tehran: Samt publishing. (In Persian)
- Hosseini. S. h., & Chinichian, M. (2010). An Analysis of the Characteristics of Informal Settlements in Arak City; baahg Khalaj and Ali-ibn Abitaleb Township. *Urban Research and Urban Development Magazine*, 2 (5), 57-82. (In Persian)
- Ismailis, H. (2011). Effective design tools for achieving social stability neighborhood: case study in Evin neighborhood of Tehran. Thesis Master, University of Science and Technology, Tehran, Iran (In Persian)
- Jamepour, M., Najafi, G., & Shafia, S. (2011). Investigating the Relationship between Density and Social Stability in Tehran Municipality Areas. *Geography and Environmental Planning*, 23 (48), 185-200. (In Persian).
- Kadami, M., Diusalar, A., & Asadi Mehr, I. (2010) *Comparative Study of Indicators of Sustainable Social Development at the National and Global Scale (Case Study: Urban Points of Iran, Developed Countries)*, Proceedings of the Fourth International Congress of Geographers of the Islamic World. (In Persian)
- Kazemi Mohammadi, S. M. M. (2002). *Sustainable Urban Development: Concepts and Views*, Article Number: 520. (In Persian)
- Kermanrudi, M. (1998). Informal settlement in Tehran: organization in district 6 of the municipality. Thesis Master of Geography and Urban Planning, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. (In Persian)
- Maleki, S. (2010). Measuring Sustainable Development in Urban Areas Using Planning Techniques (Case Study: Ilam City), *Geography and Development Magazine*, 9 (21), 117-136 (In Persian)
- Masomi, S. (2010). *Development of the metropolitan area of Tehran*. Tehran: Society and Culture Publications. (In Persian)
- Memaar, S. (2011). Sociological analysis of the social and physical needs of neighborhoods from the point of view of sustainable development of localities (Study of the neighborhoods of Isfahan). *Journal of Social*, 2 (1), 106-133. (In Persian)
- Mofidi Shemariani, M., & Eftekhari Moghaddam, A. (2008). Sustainable Urban Development: A View of Its Implementing Principles in Developing Countries. *Danesh-Nema*, 6 (12), 20-29. (In Persian)
- Naghdi, A. (2007). *Informal Settlement and Accommodation*. Hamadan: Fanavaran Publishing House. (In Persian)
- Naghdi, A., & Sadeghi, R. (2006). The margin is a challenge to sustainable urban development (with emphasis on Hamedan city). *Journal of Social Welfare Research*, 5 (20), 213-233.(In Persian)

- Nourian, F., & Abdollahi Sabet, M.M. (1999). Identification of sustainability criteria and indicators in residential neighborhoods. *Shahr-Negar: Bimonthly textbook*, 19 (50), 49-63. (In Persian)
- Pour Jafar, M. R., Khodaei, Z., & Pourkhiri, A. (2011). An Analytical Approach in Identifying Components, Indicators and Indicators of Sustainable Urban Development. *Iranian Journal of Social Development Studies*, 3 (3), 25-36. (In Persian)
- Pouraghay, A. (2004). Study and analysis of informal settlements in Rasht and appropriate strategies for improving the process. Thesis Master of Geography and Urban Planning, Yazd University, Yazd, Iran. (In Persian).
- Pourtaheri, M., Sajasi Ghidari, H., & Sadeghloo, T. (2009). Measuring and Prioritizing Social Stability in Rural Areas Using Fuzzy Ideal Solving Factor-Based Equivalence Ranking Technique (Case Study: Suburb Districts in Central District of Khodabandeh. *Rural Research*, 1 (1), 1-31. (In Persian)
- Pourtaheri, M., Zal, A., & Ruknodin Eftekhari, A.R. (2011). Evaluation and Prioritization of Social Sustainability in Rural Areas: A Case Study of Shahrekarmy Bidastan-Fars Villages. *Journal of Rural Development*, 14 (3), 19-49. (In Persian).
- Shafia, M.A., & Shafia, S. (2011). Examination of the Relationship between Sustainable Social Development and Sample Social Capital: Informal Neighborhoods of Shamiran. *Journal of Applied Sociology*, 23 (2), 139-164. (In Persian)
- Shakibayee, F., & Roshan, M. (2010). Evaluation of Sustainability of Residential Townships in Two New and Old Texts (Case Study of Qazvin City). The First Sustainable Urban Development Conference. (In Persian).
- Sheikholeslami, A., & gharemani, M. (2011). Analysis of quantitative and qualitative indicators of housing in informal settlements (Hesar neighborhood of Imam City of Hamedan). *Journal -of Geography and Urban Planning, Zagros Outlook*, 3 (8), 47-63. (In Persian)
- Statistical Center of Iran. (2006). *Statistical Yearbook*. Tehran: Statistics Center of Iran. (In Persian)
- Torjam, S. (2000). *The Social Dimension of sustainable development*. Caledon Institute of Social Policy.
- United Nations settlements programme (UN-HABITAT). (2003). *the challenge of slums: global report on human settlements 2003*. London: Earthscan. Hamedan's Hesar Imam Khomeini social appraisalment amongst extrajudicial habitat citizenship.
- Vallenc, S., Perkins, H., & Dixon, J. (2011). What is Social Sustainability? A Clarification of Concepts. *Geoforum*, 42, 342-348.
- Zayari, K., & Nozari, A. D. (2008). Organization and empowerment of informal settlement of Ahwaz city. *Human geographic research*, 68, 21-36. (In Persian)

How to cite this article:

Momen Poraliabad, A. and Zaker Haghghi, K. (2018). Evaluation of Subjective Social Sustainability among Citizens in Hesar-e-Imam Informal Settlement in Hamedan City. *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 13 (3), 679-696. http://jshsp.iaurasht.ac.ir/article_545184_en.html

Evaluation of Subjective Social Sustainability among Citizens in Hesar-e-Imam Informal Settlement in Hamedan City

Ahad Momen Poraliabad

MA in Urban Planning, Hamedan Branch, Islamic Azad University, Hamedan, Iran

Kianosh Zaker Haghghi*

Associate Professor, Dep. of Urbanism, Hamedan Branch, Islamic Azad University, Hamedan, Iran

Received: 31/12/2016

Accepted: 21/09/2018

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Informal settlements is one of the most visible manifestations of urban poverty, which is shaped in the city or in the vicinity of cities, and because of their manifestation the low level of quality of life is shaped. In 2008, the United Nations Center for Human Settlement said in a report that more than a third of the urban population lives in informal settlements in developing countries. The way of living in informal settlements is very different from the standards of urban life. Quality of life in these areas is lower than standard and they are unstable neighborhoods. These places need sustainable development approach to change their current status. Sustainable development is a development, which combines the needs of the present without compromising the capacity of future generations to meet their needs, and it includes economic, social and environmental components. The roots of "sustainable development" approach go back to disappointment with the results of the development and socio-economic growth in cities from the perspective of ecology. After the publication of our Common Future Report (1987), many studies have been conducted on sustainable development. But then, social stability, like the other two dimensions of development, was not clearly defined. Each group of researchers identified a number of indicators as dimensions of social sustainability, some of which can be pointed out: social justice, social solidarity, participation and security, equality, education, health, gender equality, political accountability, social participation, Empowerment, Equal Access, Promoting Cultural Identity, Maintenance, Social Justice, Satisfaction of Human Needs, Welfare, Social Interaction, Social Sense, Sense of identity, vitality, belonging and security, poverty reduction, capitalism Social, security and surveillance, density, mixed use, access, services and facilities and spatial diversity. The city of Hamedan is widely confronted with some informal settlements, with marginal areas in the belt area from northwest to southeast of the city. One of these areas is the Hesar Imam Khomeini neighborhood, which seems to have standards and social stability at a low level. The neighborhood of "Hesar", is located in the northwest of Hamedan, from the north to the township of the Farhangian, from the west to the Revolutionary Blvd. this neighborhood has 29,260 people. The present study tries to investigate about the variables affecting social stability and the factors that lead to social stability in the studied areas.

* Corresponding Author:

Email: k.zakerhaghghi@gmail.com

Methodology

The present study, using a descriptive-analytical method, has tried to analyze the social sustainability of targeted neighborhoods according to the perceptions of their inhabitants. Structural Equations Models was used for this study and Software such as SPSS and AMOS were the tools by which this was done. Data collection was done through documentary studies and using analyzed questionnaires and interviews. The sample size was calculated based on the calculated variance from 30 pre-test questionnaires, with 95% confidence level and 0.745 error and after that, 384 questionnaires were randomly collected from residents of the neighborhood in 404 and 407 regions. Finally, there are six components of security, participation, justice, education, health and quality of life, and the following 13 sub-components: interoperability, social cohesion, reliability, security feeling, equal opportunity opportunities, feeling of equity, quality of access to housing, quality of access to public transportation, quality of access to employment and income, literacy, the existence of educational services, the provision of health services, access to healthy water and sewage disposal systems for use.

Result and Discussion

Six components were used as components of sustainable social development in this research. In the first diagram of the graph with the software of Amos, social stability is considered as a dependent variable and the components of health, education, security, justice, participation, and quality of life as independent variables are considered. In the next step, these 6 components are considered as dependent variable and their sub-components are considered as independent variables. In the next step, a non-standardized regression coefficient table has been considered. Finally, the variables that are more than 0.05 according to their significance test (p) are eliminated from the final model. Thus, the two variables "employment and income" and "social cohesion variable" with a significant level of 1.24 and 0.098 respectively, P value of more than 0.05 of the final model is eliminated. Next, consider multiple correlations. In this way, the "equal opportunity" indicator is eliminated with a deficit of 265/0. In addition, the model's fitness was performed. It should be noted that AMOS software eliminates the indicators of "social cohesion", "quality of employment and income" and "the availability of equal opportunities" by showing the lack of correlation between the indicators of the research model. Based on them, the component of education with a standard effect of 0.44 has the highest impact on the social stability of the informal settlement of "Hesar" in Hamedan. The health component with the score of 0.69 is the second most influential on the social stability of the informal settlement of "Hesar". Quality of life with a standardized effect of 0.55 in the third place is influenced by the social stability of the neighborhood. The component of security as a component that has a standardized effect of 0.43 on social stability, has the fourth place among the components that affect social stability. The fifth place is the components that affect the social sustainability component of the justice component. This component, with a standard effect of 0.38, occupies the last place, which indicates a low level of social-sustainability. The last position in this table is related to the component of participation. This component, with a standard effect of 0.32, has the least effect on social sustainability. In order to analyze the components of social stability of informal settlement of Hesar, SWOT analysis was used. At first, the per capita use of the poorer neighborhoods of Hesar and its comparison with the urban average of Hamedan was investigated. Further, according to this analysis, the objectives and strategies were identified and with regard to these two, the proposed proposal was dealt with.

Conclusion

Recognition, measurement and improvement of social stability in recent years has always been the focus of urban planners. In this research, two questions were raised. In this research, 6 components and 13 sub-components were identified for use in research. These six components are: security, participation, justice, education, health and quality of life. The health component includes two indicators for providing health services and access to safe drinking water and sewage disposal systems. The component of education includes literacy indicators and the availability of educational services. The security component includes security and credibility indicators. Justice as the next component includes two indicators of equal opportunities and feelings of equity. The results show that three components of "educational" through access to educational services and literacy, "health" through the two factors of access to health services and Access to drinking water and sewage disposal systems and "quality of life" through the two factors of quality of access to public transport and the quality of housing, have a greater impact on the social sustainability of the neighborhood. What is appearing here and should be considered in specific research in other researches is the elimination of the component of participation among the components that influence the social sustainability in the mental perception of the inhabitants of this settlement. The present research, in addition to reflecting the level of mental needs in this settlement based on their mental perception, is indicative of the status of social sustainability, indicating that these communities in these settlements and similar settlements are in dire need of measures of empowerment in a way that existing social capacities and the emergence of community participation among them will lead to provide the necessary ground for improving the living conditions and quality of life of citizens living in this area.

Keywords: Assessment of Social sustainability, Informal Settlement, Structural equation modeling, Emam Khomeini of Hesar, Hamedan City